

Balatonyi László – Tóth László

Települési vízgazdálkodásunk finanszírozási rendszere a 2021–2027 közötti pályázati ciklus tükrében

The financing system of settlements' water management reflected by the application period of 2021-2027

Absztrakt

A víz egyre élesebb biztonsági deficitként jelenik meg a föld lakosságának preferenciarendszerében. Közgazdasági szempontból is jelentős potenciállal rendelkeznek azon országok, ahol a vízzel megfelelően gazdálkodnak. Az éghajlatváltozás következtében a hozzáférhető édesvízkészletek tekintetében fokozódó nyomás nehezedik Magyarországra, és több régióban is a kereslet és a kínálat aszimmetriája figyelhető meg. Az egyre szélsőségesebb időjárási jelenségek negatív hatással vannak a vízellátásra. Az időben és térben váltó vízkészletek közép- és hosszútávon jelentős negatív hatással vannak a környezetbiztonságra, és össztársadalmi szinten is éreztetik hatásukat. A szélsőségeknek való kitettség pedig korlátozza Magyarország versenyképességét, gazdasági stabilitását. A különböző gazdasági ágazatok vízigénye miatt egyre kiélezettebb verseny folyik a vízért, mint erőforrásért, miközben nemcsak vízkészleteink mennyiségét, hanem minőségét is óvnunk kell. Településeink még inkább kitettek, sérülékenyebbek az éghajlatváltozás hatásainak, ezeken a területeken koncentrálódik a népesség és a gazdasági tevékenység többsége, és a városok sok esetben a klímaváltozás szempontjából érzékeny (például árvízzel vagy belvízzel, aszályal veszélyeztetett) területeken helyezkednek el. A városi vízrendszer – amely magába foglalja az ivóvízellátó rendszert, a szennyvíz-, a csapadékvíz-vezető és tisztító rendszert – különösen veszélyeztetett, mivel az éghajlatváltozás főleg a víz körforgásának megváltozásában nyilvánul meg (Buzás, 2015). Az Országos Vízügyi Főigazgatóság tevékenység-portfóliójában új elemként jelenik meg a települési vízgazdálkodás, csapadékvíz-gazdálkodás. A Belügyminisztérium fontos ágazataként szükséges a téma napirendre tűzése. A települési vízgazdálkodást, csapadék-vízgazdálko-

dást megalapozó műszaki, gazdasági és jogi keretek kidolgozása kiemelt feladat a magyar vízügyi igazgatás számára. A feladatok, az általános célkitűzések között szerepel a valós és tényleges digitális alapokon nyugvó vízgazdálkodás továbbfejlesztése, illeszkedve a Nemzeti Vízzstratégiában (Kvassay Jenő Terv) nevesített célállapotok eléréséhez. A települési csapadékvíz-gazdálkodás területén különösen fontosak a megelőző intézkedések (legyen szó akár szerkezeti vagy nem szerkezeti intézkedésről). A fejlesztések tervezése során fontos a vizek helyben tartásának lehetőség szerinti megvalósítása olyan tározók építésével, amelyek alkalmasak mind a rendkívüli áradások, felhőszakadások kártételei elleni védekezésre, mind a lokális vízviisszatartásra, jóléti és ökológiai célokat, hasznosításokat is támogatva, amennyiben azok nem szorítják háttérbe a tározók alapvető funkcióját. A tanulmány célja, hogy bemutassa a vízügyi ágazat által elkészített nem szerkezeti intézkedéseket, illetve az önkormányzatok esetében összefoglalja a 2016 és 2019 között – országos szinten – megvalósult és folyamatban lévő kockázatsökkentő települési vízgazdálkodással, települési csapadékvíz-gazdálkodással összefüggő beruházásokat, illetve javaslatokat fogalmazzon meg a 2021–2027 közötti időszak forrásfelhasználására.

Kulcsszavak: vízgazdálkodás, finanszírozás, pályázati ciklus

Abstract

Water increasingly appears as a safety deficit in the preference system of the world's citizens. Even from economical point of view the countries with appropriate water management have considerable potentials. Due to climatic change there is an increasing pressure on Hungary considering available sweet water stocks, and there is an asymmetry of supply and demand in several regions to experience. The more and more extreme weather phenomena take negative effects on water supply. The water supplies, changing temporally and spatially, have considerable negative effects in medium to long-term on environment's safety and these are even on social level to experience. The helplessness against extremities restrict Hungary's competitiveness and economic resilience. The water demands aggravate competition for water in several branches of economy, as a power source, while not only the quantity but also the quality of the water stock must be protected. Our settlements are even more helpless and vulnerable against the effects of climatic change and on this area are population and economic activities in majority, and cities are frequently settled on areas more sensible against climatic changes (e.g. on areas exposed to floods, inland waters, droughts). The water systems of cities – including drinking water supply system, wastewater and rainwater removal and clearing system- are particularly endangered, as the climatic change mani-

fejtself in changes of the hydrological cycle (Buzás, 2015). As new elements in the activity-portfolio of the General Directorate of Water Management appear water management and rainwater management of settlements. For us, as an important branch of the Ministry of Interior, it is important to put this topic on the agenda. The elaboration of basic technical, economic and legal frames for water management and rainwater management of settlements is a task of high priority for the Hungarian water management. To the tasks and to general targets belongs a further strengthening of water management, based on real and actual digital basis, suiting to achievements of the target states in the Hungarian Water Strategy (Kvassay Jenő Plan). On the field of rainwater management of settlements preventive measurements are especially important (both structural and non-structural measurements). In planning of developments is the realisation of keeping waters locally by building of reservoirs, capable both for protection against damages caused by exceptional floods, cloudbursts and for local retention of water, supporting also welfare- and ecological targets and utilisations – in case they do not repress basic functions of the reservoirs. The aim of this paper is to present non-structural measurements made by the water sector, resp. in case of self-governments to summarise investments in connection with water management and rainwater management of settlements, realised or in progress between 2016 and 2019 and further to formulate proposals for the application of sources in the period of 2021–2027.

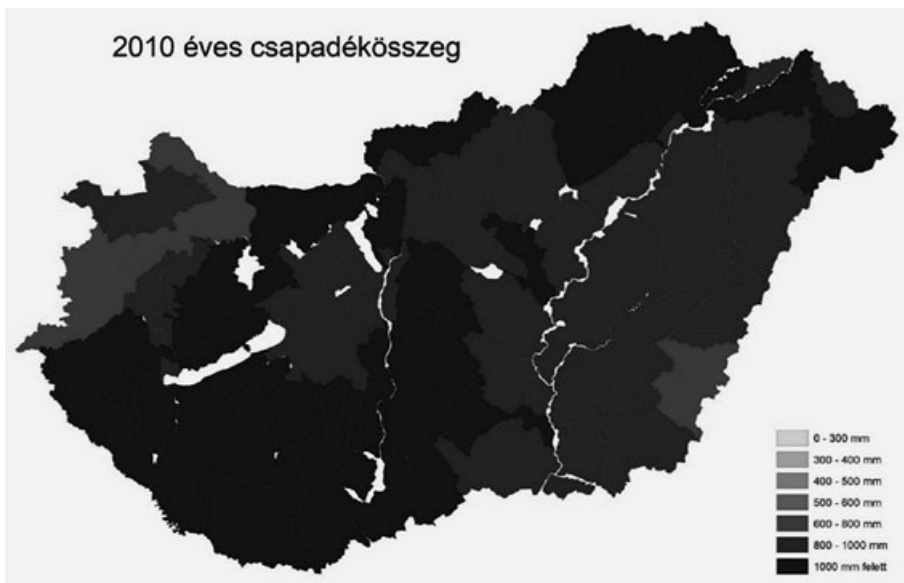
Keywords: water management, financing, application period

Bevezetés

A kormány 2014 óta a belügyminiszteren keresztül irányítja – változatlan szervezeti formában – a vízügyi igazgatási szerveket, amelyek Magyarországon elsődlegesen felelősek a vízgazdálkodásért. A vízügyi ágazat 1848 után másodszor került a Belügyminisztérium irányítása alá 2012-ben. Az ágazat tudorai szerint ez nagyon helyes döntés volt, főként azért, mert a víz hiánya és többlete fontos biztonsági deficitként jelenhet meg egy ország életében. Egy rendvédelemért felelős minisztériumban nemcsak a közbiztonság, bűnüldözés, migráció, idegenrendészet, katasztrófavédelem, büntetés-végrehajtás és a többi rendészeti tevékenység, hanem a vizek kártételei (árvíz, helyi vízkárelhárítás, aszály) elleni védelem, valamint az ehhez szervesen kapcsolódó folyógazdálkodás, belvízvéddelem, vízrajz és valamennyi hidrológiai tevékenység is fontos szerepet tölt be. Az Országos Vízügyi Főigazgatóság újként megjelenő tevékenységében pedig a

települési csapadékvíz-gazdálkodásnak hidroökonómiai szempontból nagyon fontos szerepet szánunk. A csapadékvíz tározása, tisztítása, tematikus felhasználása jelentős mértékben csökkentheti egy ország kitétséget gazdasági szempontból is. „*A víz életünknek olyan, alapfeltétele, amelynek megfelelő mennyiségben és minőségben való megőrzése nélkül az ENSZ 2015-ben elfogadott Fenntartható Fejlesztési Céljainak (Sustainable Development Goals, rövidítve: SDG) végrehajtása 2030-ig nem biztosítható.*” – ezzel a bekezdéssel kezdődött a 2017 novemberében, a Nemzeti Közszerkezeti Egyetemen tartott Települési csapadékvíz-gazdálkodási konferenciát lezáró írásos ajánlás preambuluma (Bíró, 2018). Az éghajlatváltozás következtében a hozzáférhető édesvízkészletek tekintetében fokozódó nyomás nehezedik Magyarországra, és több régióban is a kereslet és a kínálat aszimmetriája figyelhető meg. A klímaváltozás következtében az egyre szélsőségesebb időjárási jelenségek negatív hatással vannak a vízellátásra. Az éghajlatváltozás közép- és hosszútávon jelentős negatív hatással van a környezetbiztonságra, és össztársadalmi szinten is érezteti hatását. A szélsőségeknek való kitétség pedig korlátozza Magyarország versenyképességét, gazdasági stabilitását. A különböző gazdasági ágazatok vízigénye miatt egyre kielezettebb verseny folyik a vízért, mint erőforrásért, miközben vízkészleteinket óvnunk kell. A megújuló vízkészletek csökkennek, ezzel szemben az igények növekedése prognosztizálható. Az éghajlatváltozás következtében egyre nagyobb hangsúlyt kell fordítani a fenntartható vízgazdálkodás elősegítésére (Tóth–Balatonyi, 2019). Amennyiben valós és tényleges gazdálkodást szeretne Magyarország a felszíni és felszín alatti vízkészleteivel, akkor azt vízgyűjtő szinten, tudatos vízépítő mérnöki tevékenység keretein belül kell megtervezni úgy, hogy mindaz a társadalom egészét szolgálja. A vízgazdálkodás sohasem lehet öncélú mérnöki tevékenység. A vízügyi ágazat célja és feladata a vízgyűjtőn megjelenő különböző igények kiszolgálása, amelyek a rendelkezésre álló források (pénzügyi, humán erőforrás) figyelembevételével valósulhatnak meg. A magyar vízgazdálkodás kiemelt célja az országban visszatartott vízmennyiség növelése, ennek ellenére a csapadékvíz tudatos területi visszatartása többnyire nem, vagy csak korlátozottan megoldott. Megállapítható, hogy a csapadékvíz-gazdálkodás és belvízgazdálkodás jó gyakorlatai nem, vagy csak igen korlátozottan terjedtek el. Különösen hiányzik a szabályozási rendszer a különböző szintű rendezési terveknél. A belterületi vízrendezés, elvezetés feladatait az önkormányzatok maguk látják el, s tapasztalat alapján megállapítható, hogy csak kevés önkormányzat esetében biztosított szervezetben belül a megfelelő végzettséggel rendelkező humán erőforrás. Településeink még inkább kitéttek, sérülékenyebbek az éghajlatváltozás hatásainak, ezeken a területeken koncentrálódik a népesség és a gazdasági tevékenység többsége, és a városok sok esetben az éghajlatváltozás szempontjából érzékeny területeken, mint például

árvízzel vagy belvízzel, aszályal veszélyeztetett területeken helyezkednek el. A városi vízrendszer – amely magába foglalja az ivóvízellátó rendszert, a szennyvíz-, a csapadékvízvezető és tisztító rendszert – különösen veszélyeztetett, mivel az éghajlatváltozás főleg a víz körforgásának megváltozásában nyilvánul meg (Buzás, 2015). A település vízgazdálkodása, csapadékvíz-gazdálkodása tekintetében (benne a vízvisszatartás és vízhasznosítás), különösen a csapadékok hevedésének növekedése miatt, vízügyi szakpolitikai iránymutatás szükséges az érdekeltek részére. Az intenzív csapadékesemények által kiváltott árhullámok jönnek, mennek napjainkban, ám mégis egyre kevésbé okoznak problémákat a folyókon, mivel a teljes vízgyűjtőterületre ritkábban hullik területi átlagban nagycsapadék, nagy intenzitással. A kisvízfolyások medrének befogadóképessége sokkal kisebb, ezáltal nagyobb problémát okozhat a kisvízgyűjtőre hulló lokális nagycsapadék. A helyzetet tovább bonyolítja a klímaváltozás egyre erősödő hatásainak jelentkezése a kisvízgyűjtőkön. Az extrém csapadékos időszakok súlyosabb – akár emberéletet is követelő – hidrológiai következménye lehet a hegy- és dombvidékeken megjelenő, gyors összegyülekezési idővel rendelkező árhullámok egyre gyakoribb kialakulása, ahogyan legutóbb 2010 májusában és júniusában láthattuk, amikor az extrém csapadékmennyiségek hatására, főként Baranya, Borsod és Somogy megyében, de az ország szinte egész területére az átlagot meghaladó csapadék hullott (lásd 1. számú ábra).

1. számú ábra: 2010. évi csapadékösszeg (A szerző saját szerkesztése)

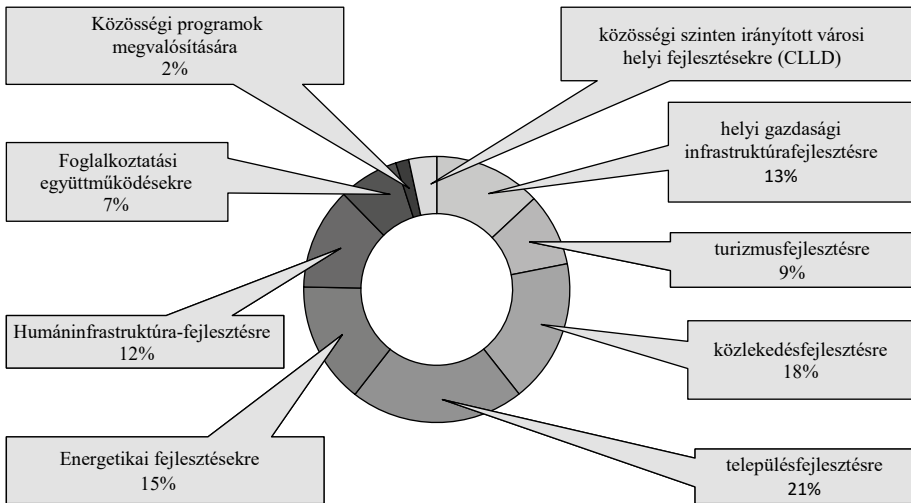
Magyarország Kormánya által elfogadott Kvassay Jenő Terv (Nemzeti Vízstratégia) kiemelt feladatnak tekinti a települési csapadékvíz-gazdálkodást. A csapadékvíz-gazdálkodás a csapadékvíz szabályozatlan lefolyásának megszüntetése és az abból származó szennyezésnek a csökkentése. Egyaránt szolgálja a felszíni és a felszín alatti vizek minőségének és mennyiségének védelmét, a belterületi vízvizsztatartás elősegítését, a csapadékokat is elvezető hálózatok (egyesített szennyvíz- és csapadékelvezetés, illetve csapadékvízgyűjtés) tehermentesítését. Városi környezetben egyéb járulékos pozitív hatásai is vannak a csapadékvíz visszatartásának – a technológiától függően például mikroklíma javítása, biodiverzitás fokozása, megőrzése –, s ezek a hatások jelentős gazdasági értékkel és életminőség javulással is bírnak a társadalom egésze számára. Vízügyi szakpolitikai cél elsősorban a belterületi csapadékvizek biztonságos összegyűjtése, visszatartása és megfelelő hasznosítása az elvezetés helyett. A helyesen kialakított csapadékvíz-gazdálkodási rendszerek lényegi jellemzője, hogy nemcsak a víz, hanem a szennyezőanyagok visszatartása szempontjából is hatékonyak. A műszakilag helyes kialakítottság mellett kulcsfontosságú a helyesen méretezett rendszerek kiépítése, üzemeltetése és fenntartása. A méretezés pedig napjainkban nem egyszerű mérnöki feladat, figyelembe véve a klímaváltozás (csapadék mennyiségének térbeli és időbeli eloszlása, csapadék intenzitás maximum értékek visszatérési idejének a jelentős mértékű megváltozása) hatásait. A szélsőségek kialakulása – akár csapadékintenzitás, akár az aszályos időszakok növekedése – egyre nagyobb problémát jelent, mind szervezeti szinten (vízügy, települések, katasztrófavédelem), mind a kiszámítható költségvetés szintjén. A kezelhetetlen csapadéktöbblet ugyanis lokálisan, pontoszerűen jelentkezik a jelentősen módosított városi vízgyűjtőkön, kikényszerítve ezzel a gyors beavatkozást. Az események gyakoriságának növekedése azonban ki fogja kényszeríteni a megelőző intézkedéseket. Bármennyire is próbáljuk megelőzni a rendkívüli események bekövetkezését, mégis fel kell készülni a domb- és hegyvidéki területeken gyorsan levonuló árhullámok (amennyiben kevesebb az összegyűlekezési idő mint hat óra, akkor beszélünk villámárvízről) egyre gyakoribb megjelenésére, ami az emberi életre az egyik legveszélyesebb jelenség. Az elmúlt tíz évben, de még intenzívebben az elmúlt hat évben már bekövetkezett szélsőséges időjárási események (csapadékintenzitás) növekvő gyakorisága, illetve a következő időszakra prognosztizált további változások szükségessé teszik a konkrét kockázatcsökkentő intézkedések (szerkezeti és nem szerkezeti) megtételét hazánkban. Amennyiben alkalmazkodni szeretnénk a változó körülményekhez (adaptation), műszakilag alapvetően két problémát kell megoldani a csapadékgazdálkodás területén. Egyfelől a csapadékvizek kvantitatív kezelését a hegy és dombvidéki területeken, amit leghatékonyabban

a tározóképeség növelésével lehet elérni. A vízelvezető rendszerek döntő része megépült, ugyanakkor a méretezésük jelenleg nem felel meg a megváltozott körülményeknek. Másrészről pedig a vizeink minőségi (kvalitatív) kezelése is feladat. Jelen tanulmány keretein belül az első témakörrel foglalkozunk részletesebben. A vizek mennyiségi kezelésével összefüggésben az egyik legfontosabb szakmai feladat a csapadékmaximum függvények, csapadékintenzitási térkép adatainak a felülvizsgálata, figyelembe véve az elmúlt közel 30 év rögzített csapadék adatait (Buzás, 2015). Amíg ennek a felülvizsgálata nem történik meg kijelenthetjük, hogy az újonnan épülő rendszereinket nem a valós, hanem elavult adatok alapján méretezték, és ez többnyire azt jelenti, hogy időszakosan nem lesznek képesek levezetni a vizeket, lokálisan egyes szakaszok visszadzadásával belterületi elöntések alakulhatnak ki. Ha az éghajlatváltozás tényét elfogadjuk, akkor nemcsak a múltbéli adatokra, de a jövőbeni trendekre is támaszkodnunk kell. A klímaváltozás léptéke a kiépítendő hálózatok élettartamával mutat szinte egyezőséget. A már kiépített elvezető rendszerek bővítése – az esetek döntő többségében – (pénzügyileg) irreális cél. A fentiekből levonható az a következtetés, hogy a tározókapacitás folyamatos növelése lehet az egyik megoldás (tározó létesítés, talaj befogadó képességének növelése).

Magyarország Kormánya által kiírt Terület- és Településfejlesztési Operatív Program rövid áttekintése

A Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (a továbbiakban: TOP) a 2014–2020-as programozási időszak legnagyobb forráskerettel rendelkező területi operatív programja, amely az ország – Budapesten és Pest megyén kívüli – területén (18 megye) megvalósuló fejlesztéseket támogatja (URL1). Elsődleges célja a térségi, decentralizált gazdaságfejlesztés, ezáltal a foglalkoztatás növelése, a munkavállaló lakosság helyben boldogulásának biztosítása. A TOP küldetése, hogy valamennyi megye, térség és település vonatkozásában megtalálja és erősítse azokat a fejlődési elemeket, amelyek segítségével lehetőségek, erőforrásaik kibontakoztathatóvá és aktivizálhatóvá válhatnak. A fenti célok megvalósításához a TOP elsősorban az önkormányzatok fejlesztési számára biztosít forrásokat, az önkormányzatok gazdaságfejlesztési, valamint az azzal összefüggő város- és településfejlesztési elképzeléseit támogatva. A TOP hét évre (2014–2020) meghatározott keretösszege 1.334,9 milliárd forint. Az egyes szektorok közötti forrásmegosztás az alábbi kördiagramon látható (2. számú ábra). A kormány jóváhagyta továbbá, hogy a keretösszeget meghaladóan támogatói döntések születhessenek a megyei jogú városok esetében, összesen 39

milliárd forint összegben, a megyéket érintően pedig összesen 75 milliárd forint összegben. A TOP keretében 2017. december 31-ig a megyék számára 874 milliárd forint, míg a megyei jogú városok számára 425 milliárd forint összegű európai uniós fejlesztési forrás vált elérhetővé. Mindezt kiegészíti a CLLD (Community-Led Local Development) közösségvezérelt helyi fejlesztés – megyék és megyei jogú városok számára egyaránt elérhető – mintegy 46 milliárd forint összegű forrása. 2018. május 15-ig 5027 pályázó rendelkezett hatályos támogatási szerződéssel, több mint 1 000 milliárd forint értékben.

2. számú ábra: 1344,9 milliárd forint megoszlása az egyes ágazatok között (A szerző saját szerkesztése)

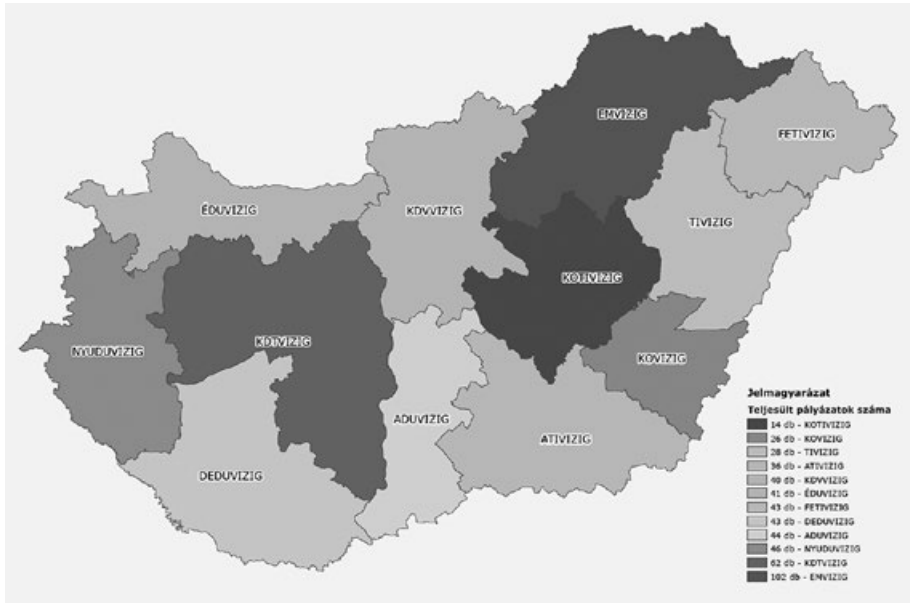
Települési környezetvédelmi infrastruktúra-fejlesztések

Az elmúlt évtizedekben a különböző szakpolitikák tervezése során Európában egyre hangsúlyosabbá vált a területiség szempontja. Ez a szemléletváltás hozzájárul, hogy a helyi igényekre, szükségletekre jobban reflektáló fejlesztések valósulhassanak meg. A fejlesztések és a különböző beavatkozások is hatással vannak a területi folyamatokra, amelyek nemzeti, európai és nemzetközi szinten is befolyásolják a területi fejlettség képét. A 2014–2020-as programozási időszakban a területi tervezés intézményesítése új elemként jelenik meg a strukturális alapokat érintően Magyarországon is. A TOP kiemelt célja a területiség szempontjának érvényesítése, amelyek során a térség/település szükségletein

alapuló fejlesztési irányokat határoznak meg. A TOP megvalósítási modellje a fentiekén túl az integrált területfejlesztési megközelítésre épül, amelyek keretében 18 megye, valamint 22 megyei jogú város vesz részt mind a tervezési, mind a végrehajtási folyamatban. Olyan eljárásrend alakult ki, amely garantálja a területi alapú és a helyi fejlesztési igényekre épülő forrásfelhasználást. Ennek keretében a megyék és megyei jogú városok a számukra rendelkezésre álló források mértékéig Integrált Területi Programokat (ITP) terveznek. Az ITP célja, hogy a területi szereplők a rendelkezésükre álló TOP források esetén integrált szemléletben tervezzék fejlesztéseiket, bemutassák az összefüggéseket, az egymást erősítő hatásokat, a tervezett ütemezést és az indikátorvállalásaikat. Az ITP-k tehát a TOP forrásai és beavatkozásai alapján, helyi igényekre alapozva fejlesztési irányokat, koncepciókat fogalmazznak meg, és ehhez intézkedés szintű forrásallokációt rendelnek. A következő fejezetekben a három, vízgazdálkodással leginkább érintett pályázati konstrukció kerül rövid bemutatásra.

A 2016–2019 közötti időszakra vonatkozóan csapadékvíz-gazdálkodással összefüggő önkormányzati fejlesztések országos összefoglalása

A 2016 és 2019 közötti időszakra vonatkozóan, hogy az egyes önkormányzatok milyen mértékben vették igénybe a forrásokat, adatszolgáltatást kértünk a feladat (csapadékvíz-gazdálkodás) szakpolitikai kidolgozásáért és végrehajtásáért első helyen felelős Belügyminisztérium irányítása alá tartozó, országos hatáskörrel rendelkező Országos Vízügyi Főigazgatóságtól (a továbbiakban: OVF). Az OVF a szakmai feladatait a 12 területi szervezetén keresztül látja el, továbbá minden egyes TOP esetében a területileg illetékes vízgazdálkodási tanács (a továbbiakban: TVT) szakmai munkájában aktívan részt vesznek a területi igazgatóságok, más érdekeltek bevonása mellett. A fentiek okán és a TVT útján szolgáltatott adatok országos szinten feldolgozásra és kiértékelésre kerültek. Az egyes igazgatóságok működési területére eső egyes – települési vízgazdálkodással, csapadékvíz-gazdálkodással összefüggő – TOP pályázatok közötti megoszlások az alábbi (3. számú) ábrán láthatók. Kiemelendő, hogy az Észak-magyarországi Vízügyi Igazgatóság esetében, illetve ennek működési területén lévő önkormányzatok nyújtották be a legtöbb, összesen 102 darab pályázatot. A legkevesebb pályázatot a Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (Szolnok) működési területére eső önkormányzatok adták be.

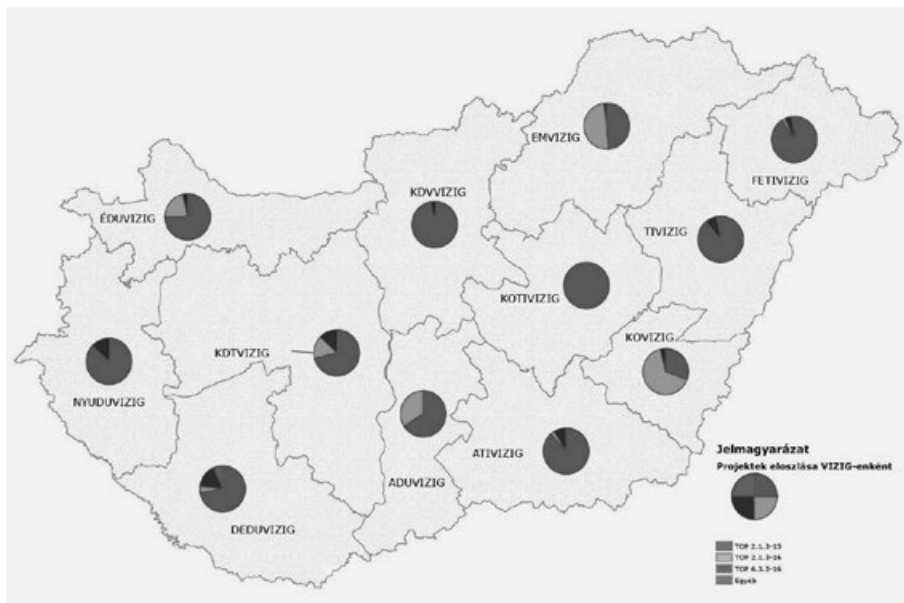

3. számú ábra: Az önkormányzati beruházások helyzetének bemutatása
(A szerző saját szerkesztése)

A 4. számú ábra alapján megállapítható, hogy a Közép-Duna Völgyi Vízügyi Igazgatóság (a továbbiakban: KDVVIZIG) és a Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (a továbbiakban: KÖTIVIZIG) működési területén található önkormányzatok esetében alapvetően a TOP-2.1.3-15 pályázati felhívásra kerültek benyújtásra pályázati elképzelések, ami a helyi vízkár veszélyeztettség csökkentése, környezeti káresemények megelőzése érdekében került kiírásra. Összességében megállapítható, hogy mind a 12 területi szerv (vízügyi igazgatóság) működési területére eső valamennyi önkormányzat részéről az első körös TOP 2.1.3-15 esetében nagyobb számban nyújtottak be pályázatot. Ami jól mutatja és feltételezi, hogy ezen önkormányzatok esetében valós és „napi szintű” probléma az extrém csapadékesemények hatására kialakuló, vagy éppen a településen le- vagy átfolyó vizek, városi árvizek, vagy éppen villámárvizek kialakulása.

Szakmai kiértékelés

A jelenlegi pályázati rendszer alapvetően a mielőbbi kivitelezésre, projekt megvalósításra összpontosít azon feltételezéssel, hogy a településeknek rendelkezésre

4. számú ábra: Az önkormányzati beruházások helyzetének bemutatása
(A szerző saját szerkesztése)

állnak azok a naprakész általános, elvi és részletes tervek, amik alapján már pályázni tud a település. A másik, hogy a települések sokszor inkább tűzoltásként kezelik azt a hiányzó forrásaik pótlására. Ezért is van az, hogy a települések általában a pályázat kiírásakor rendelnek meg tervezéseket, és így a rendelkezésre álló időkeret és pénzügyi források színvonalán történik a tervezés. Ritka az az önkormányzat, amelyik előre készített terveket. Az is tervezési gyakorlat, hogy a tervező megelőlegezi a tervezést, azzal, hogy nyertes pályázat esetén, vagy a kivitelezésből lesz a tervezés kifizetve. Ez mára szintén oda vezetett, hogy a tervek nem megfelelő színvonalon készülnek el, mivel a tervező nem tudja ilyen mértékben előfinanszírozni azokat, és több esetben ezek végül nem is lettek kifizetve. Ez a pályázati rendszer csak akkor folytatható érdemben, ha külön pályázati tervezési, előkészítési rendszerben elkészülnek a településeket egységesen, megfelelő szakmai színvonalon kezelő tervek, és akkor a pályázatok már ezek ütemezett megvalósításáról szólhatnak. A VIZIG-ek, a TVT nem részesei az eljárásnak, a katasztrófavédelem pedig csak hatósági jogkört gyakorol. Összességében forrást, pályázati rendszert kellene biztosítani az egységes szakmai elveken történő előkészítő tervezésre, és akkor megfelelő szakmai kontrol mentén lehetne számonkérni a VGT és egyéb általános elvek megfelelőségét. Az elmúlt

évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a projektek sajnos nincsenek megfelelően előkészítve. A rendes előkészítés, tervezés kimaradt, ezzel akarták gyorsítani a projekteket, viszont mára érezhető ennek a negatív hatása. A tervezés gyakorlatilag a projekt pénzügyi/indikatív tervezésére sorvadt. Az önkormányzati hatáskörben benyújtott csapadékvíz-gazdálkodási pályázatok előkészítése és megvalósítása kapcsán az Országos Vízügyi Igazgatóság Települési Vízgazdálkodási Osztály bevonásával egy kérdőíves felmérést végeztünk (a 12 vízügyi igazgatóság bevonásával) arról, hogy a szakigazgatási szervezetek milyen delegált és nem delegált szerepük volt a kiírás megjelenésétől kezdve az egyes projektek megvalósításáig. A kérdőív kitért a megvalósult/megvalósítani tervezett beruházások szakmai értékelésére, valamint javaslatlételre is adott lehetőséget. A beérkezett kérdőívekben foglaltak kiértékelése során általánosan megállapítható, hogy a domborzati, talajadottságok és helyvízrajz függvényében igen sokféle műszaki megoldás célravezető lehet, a helyi adottságokhoz illeszkedő módon. Egy igazgatóság a kiírás társadalmi egyeztetése során tett észrevételeket a támogatható tevékenységek, elszámolható költségek körének bővítésére (üzemeltetési engedélyezési terv készítése, geodéziai felmérés, kitzűzés; területvásárláshoz, zöldkárhoz kapcsolódó szakértői és ügyvédi díj; változási vázrajz, földhivatali bejegyzés; irtás, lőszermentesítés, régészet, üzemeltetést segítő gépbeszerzés). Az állami tulajdonú vízfolyásokat érintő fejlesztés esetére – az előkészítés során – a vagyongazdálkodási egyeztetés szükségességére hívta fel a figyelmet. A javaslatok egy részét elfogadták, de a kiírások folyamatos módosítása miatt a javaslatok beépülésének nyomonkövetése nem volt lehetséges. A projektdokumentációk benyújtás előtti véleményezési eljárásrendje a pályázati kiírásokban is változott. A 2019. szeptember 1-jét megelőző időszakban a pályázat beadásának nem volt feltétele a TVT szakvéleményének megléte. Mivel több esetben az engedélyeztetés még előkészítés alatt volt, a tervezett megoldás a TVT-hez benyújtáskor sok esetben csak vázlatos formában állt rendelkezésre. A támogatást nyert önkormányzati csapadékvíz-elvezetési projektek között több olyan is van, amelyet a TVT a felmérés készítésekor (2020. február) nem véleményezett, ennek ellenére a projekt jelenleg kivitelezési fázisban van. Alapvetően megállapítható, hogy a települési csapadékvíz-elvezetési projektfejlesztések nem csapadékvíz-gazdálkodásról, hanem elvezető rendszer építéséről szólnak, így nem tartoznak a TVT hatáskörébe. Az engedélyeztetés során a szakmai kontrollt a település, mint kezelő végzi. A vízügyi igazgatóságoktól csak Vízügyi Objektumazonosítási Rendszerben rögzített adat (a továbbiakban: VOR kód) kérése lehetséges.

A 2019. szeptember 1-je után benyújtott pályázatok esetében a támogatás odaítélését megelőzően előzetes vélemény megadása vált szükségessé, mivel azokat az 1587/2018 (XI. 22.) kormányhatározat szerint a TVT-nek szakmai

szempontból, a pályázat benyújtása előtt véleményeznie kell. A vízgazdálkodási tanácsokról szóló 1587/2018 (XI. 22.) kormányhatározat 7. pont cg) alapján a Vízgazdálkodási Tanács a működési területén szakmai szempontból véleményezi – a pályázat benyújtása előtt – az önkormányzati beruházások megvalósíthatósági tanulmányait, így az igazgatóságok ezen a fórumon keresztül kerülnek és kerültek kapcsolatba a pályázati anyagokkal. A gyakorlatban a tervezések sok esetben a projekt támogatási összegéből valósulnak meg, ezért előzetes támogatói nyilatkozatot adnak ki az igazgatóságok a projekt benyújtásához azaz, hogy újra be kell majd nyújtani az elkészült tervet a kezelői hozzájárulás beszerzésére. Mivel előzetes véleményezés történt, a pályázat további kidolgozásánál ezekre az észrevételekre kell támaszkodniuk a pályázóknak, de a végleges kidolgozást az utolsó mérföldkőnél ismételen be kell mutatni a TVT-nek. A módosított pályázati kiírás alapján jelenleg is több megkeresés érkezik a TVT-hez. Az előzetes véleményezésre benyújtott anyagok színvonala változó, az egyoldalas leírástól a részletesen kidolgozott projekt előkészítő tanulmányig. Ugyanakkor még mindig vannak kivitelezés alatt lévő projektek, melyeket a tanács szintén nem véleményezett.

Nem egyértelmű, hogy a TVT véleményezése a tervezés melyik fázisában történjen. Engedélyeztetésnek nem része a véleményezés, így akár úgy is lehet engedélyt kapni, hogy TVT-nél nem jár a fejlesztési elképzelés. Amennyiben elvi szinten a pályázathoz kell (befogadás előfeltétele) a TVT véleménye, akkor sok esetben még nincs olyan mélységű terv, amit érdemben lehetne vizsgálni, ezért is születhetnek egyoldalas műszaki koncepciók. A projekt előkészítési/tervezési problémáinak azonosítására eljárásrendi szempontból a TVT elé terjesztett anyagok bírálata során került sor, amelyek jellemzően az alábbi problémákban merültek ki, amelyek a benyújtott tervek átdolgozásával voltak csak orvosolhatók:

- a fakadóvízes területeken tervezett szikkasztás, illetve szikkasztó aknák létesítése problémás, mivel ár-, belvízi helyzetben nem tudják ellátni feladatukat;
- nagy esőzések következtében kialakuló nagy vízsebességek figyelmen kívül hagyása, (eséscsökkentő műtárgyak/energiatörők elmaradása);
- pályázó nem indokolta, hogy a vízminőség-védelem szempontjából bizonyos helyeken szükséges műtárgyakat (például hordalékfogó, olajfogó, tisztítóaknák) milyen okból nem tervezték be;
- főként az üzemeltetés szempontjából aggályos, hogy a zárt csatornához csatlakozó ároknál hordalékfogó műtárgyat nem tervezett be a pályázó;
- tervezők – a projekt csapadékgazdálkodásra irányuló törekvése ellenére – általában a csapadékvíz-elvezetés szempontjából maximális biztonságra tö-

rekedtek, ezáltal kisebb mértékben érvényesültek a VGT vízvisszatartásra irányuló törekvései. (A projekt nagyságrendje általában egy lokális probléma, elöntési probléma megszüntetésére ad lehetőséget, nem pedig egy városrész csapadékvíz-gazdálkodására, ezért sem tud érvényesülni a globális gondolkodás. Van, hogy a kivitelezésre elnyerhető összeg nagyságrendje akkora, ami egy rendes városrész szintű tervezéshez kellene.);

- belterületi vízrendezés esetén nem minden pályázat esetében vizsgálták a külterületi, mezőgazdasági területekről érkező csapadékvizek/hordalékok elvezetésének/visszatartásának lehetőségét (a pályázat során a tervezésre, előkészítésre fordítható díj nem ad lehetőséget nagyobb terület együttes kezelésére);
- a tervdokumentációk nem tartalmazták az érvényes vízgyűjtő-gazdálkodási tervezéssel kapcsolatos információkat, az érintett felszíni és felszín alatti víztestek beazonosítását, állapotminősítését, nem részletezték a vizek helyben tartására való törekvést, egyes esetekben hiányoztak a befogadó árkokra vonatkozó hidraulikai számítások;
- a tervekben és projekt előkészítő tanulmányból nem derült ki, hogy a tervezett fejlesztés által mennyi csapadékvíz kerül visszatartásra, elvezetésre, nem ismert a meglévő, illetve tervezett záportározók befogadó térfogata és állapota, a fejlesztendő szakaszok burkolt, részben burkolt és burkolatlan szakaszának tételes hossza;
- a településnek rendelkeznie kellene jóváhagyott települési csapadékvíz-gazdálkodási tervvel, amelyben részletesen megvizsgálásra kerül a csapadékvíz-elvezetés módja és a csapadékvíz visszatartási lehetőségek.

Összegző javaslat

A fentiek megoldását szolgálhatja, ha a tervezésre több időt (a pályázat kiírásától a benyújtási határidőig legalább fél év) biztosítanak. Kellően átgondolt és megfelelő színvonalon előkészített pályázati dokumentáció benyújtásával megteremthető lenne az összhang a pályázatok előzetes véleményezésére vonatkozó jelenlegi jogi szabályozással (a TVT a pályázat benyújtása – lehetőleg a kiírás – előtt véleményezi az önkormányzati beruházások megvalósíthatósági tanulmányait). Javaslatunk, hogy a tervezést nem a pályázati dokumentáció készítésével párhuzamosan kellene végeztetni, hanem azt megelőzően. A tervezésre külön forrást kellene biztosítani. A tervek megalapozását a települési vízkárelhárítási terv készítésével/aktualizálásával lehetne megtámogatni. A Nemzeti Vízstratégia, a VKI, illetve a VGT célkitűzései között egyértelműen szerepel a

vizek helyben tartására való törekvés (nem lehet projektszinten kezelni, csak ösztételepülési vízgyűjtő szinten). Mindamellert nagy hangsúlyt kell fektetni az árvízi kockázatok (a továbbiakban: ÁKK) csökkentésére is. Ezt a szemléletet mindenképp tudatosítani szükséges úgy a tervezőkkel, mint a beruházókkal. A pályázati kiírás kiemelten foglalkozik a vizek helyben tartásával, késleltetett elvezetésével és a területi beszivárgás elősegítésével. A megvalósítandó műszaki megoldások a fentiek preferenciájaként nemcsak a felhívásnak való megfelelést, hanem a VGT céljainak teljesülését is elősegíti. A pályázatok elsősorban a nagycsapadékot esetén bekövetkezett problémák orvoslására szolgálnak, ezért a dombvidéki településeknél az erózió megakadályozására, illetve a bemosódások miatt feltöltődött vízvezető árkok rekonstrukciójára, a síkvidéki településeknél a meglévő elhanyagolt, feltöltődött szikkasztóárkok rekonstrukciójára, valamint a beépített belterületi mélyebb területek káros vizeinek elvezetésére pályáztak. A fejlesztések keretében épített vagy felújított elvezető rendszerek többnyire azon szakaszai kerültek zárt szelvényvel kiépítésre/tervezésre, ahol a meglévő közművek biztonsági védőövezetének elhelyezkedése, valamint a talajadottságok és a szükséges lejtési viszonyok figyelembevételével kialakítandó földmedrű árokszelvény, valamint a földmedrű záportározók megvalósításához szükséges szabad önkormányzati terület hiányzott. A vizek helyben tartásának lehetőségét szinte mindegyik benyújtott pályázati anyag vizsgálta. A tervek készítői legtöbbször megvizsgálták a tározó kialakításának lehetőségét is. A terület beépítettsége, magas talajvízállás, esetleg hidrogeológiai védettség miatt a területi vízvisszatartás, mint tervezési cél viszont egyes területeken nem volt megvalósítható. A dombvidéki településeken nem mindenhol áll rendelkezésre olyan terület, ahol a vizeket vissza lehetne tartani. Ettől függetlenül a tervezők próbáltak eséscsökkentő és hordalékfogó műtárgyakat betervezni azokra a szakaszokra, ahol az esésviszonyok, domborzati viszonyok, a település belső rendezési lehetőségei ezt megengedték.

Az igazgatóságok tapasztalatai mind a pozitív, mind pedig a negatív példákra kitértek.

Jó gyakorlatok:

- hordalékfogó műtárgy és övárók kiépítése a befogadó előtt;
- befogadóba vezetés előtt vízvisszatartás, medertározás és szabályozott bevezetés alkalmazása;
- lakosság ösztönzése az ingatlanán keletkező csapadékvizek helyben hasznosítására, a közterületre vezetés elkerülésére;
- példaértékű beruházás, amelynek keretében két záportározó tó valósult meg, elősegítve az állóvíz ülepités utáni vízutánpótlásának biztosítását, turisz-

तिकai célokat is szem előtt tartva, ezáltal sikerült érvényesíteni a komplex vízgazdálkodási érdekeket a települési vízgazdálkodásban úgy, hogy a jövőbe mutató cél közös maradjon;

- egyes települések a magas talajvízállás esetén is törekedtek a vizek helyben tartására szikkasztó tározók kialakításával, felhasználva az amúgy is mocsaras, egyéb módon nem hasznosítható területeiket;
- az eróziós károk csökkentése érdekében szükséges mederburkolatok kialakításánál, ahol lehetőség volt rá, áttört falú mederburkolatokat alkalmaztak, amely kisvízes időszakban lehetőséget biztosít a víz visszatartásra a beszivárgás növelésével;
- meglévő, mélyfekvésű területek, anyagödrök felhasználása a vizek helyben tartására, záporcsapadékok késleltetett levezetésére;
- forráshiány miatt tározó kialakítása helyett a vizek helyben tartását a beszivárogtatás elősegítésével, részben földmedrű, fűvesített árokszakaszok megvalósításával (nyílt árok szikkasztóként is funkcionál) próbálták megoldani.

Rossz gyakorlatok:

- a szivárogtató rendszer betervezése olyan talajon, ahol az agyagos összetétel miatt ez nem megoldás, inkább problémát generál majd a jövőben, mert az árokból a víz nem fog elszikkadni;
- teljesen burkolt csatorna, zárt vezetékek alkalmazásával a csapadékvizek teljes kivezetése a lakott területről;
- a Duna elsőrendű árvízvédelmi töltése mellett lévő településeken a fakadóvizes sávban akartak szikkasztást tervezni;
- egy településen a mélyebb fekvésű, belvíztározásra, nagyvízi mederrel, vagy éppen a Vásárhelyi Továbbfejlesztett Tervben (a továbbiakban: VTT) rögzített, Tisza mentén létesítendő árvízcsúcs csökkentő tározó által kijelölt területen napelemparkot kívánnak létesíteni;
- kötött talajú, magas talajvízállású területen is az áttört falú mederburkoló elemek alkalmazása.

Helyi adottságok és/vagy finanszírozás okozta korlátok:

- a kimondottan vízvisszatartási célú tározók létesítésére a projekthez biztosított keretösszeg általában nem volt elegendő;
- a tározásra alkalmas terület-, illetve helyigény (forrás és területszerzési kérdés) hiányára hivatkozva térnek el a vizek helybentartásától;
- a településen a természeti és földtani adottságok, illetve az épített környezet nem tették lehetővé záportározó vagy átfolyós rendszerű tározó kialakítását;

- ahol a megvalósításra kerülő létesítmény kialakítása a beszivárgás lehetőségét nem tükrözi, ott általában beépítettség, közműsűrűség vagy a domborzati viszonyok miatt nem volt erre lehetőség.

Az igazgatóságok megvalósításban betöltött szerepét illetően a következőket lehet elmondani. A belterületi csapadékvíz elvezetéssel kapcsolatos pályázatok többségében a tervezett beavatkozások élő vízfolyást nem érintenek, így ezekben az esetekben nincs információ a projekt megvalósulásáról (például a műszaki átadás-átvételi eljárásokra nem kapnak meghívást). A kivitelezési munkákról csak abban az esetben rendelkeznek információval, amennyiben a projektben egy vízügyi igazgatóság által üzemeltetett vízelvezési létesítmény is érintett (például befogadóként). A projektek megvalósítása során a vízügyi igazgatóságokat hivatalosan nem vonják be, közvetlen érintettség csak ott merül fel, ahol befogadóként/kezelőként érintett, és szakfelügyeletet írnak elő a kivitelezés idejére. Ebben az esetben értesülnek a munkaterület átadás-átvételi, illetve a műszaki átadás-átvételi eljárásáról is. Ezen esetekben is csak a VIZIG kezelésű vízfolyásszakaszokra van rálátásuk. Néhány esetben előfordult, hogy a kivitelezés a befogadóba történő becsatlakozásnál nem tervszerűen történt, azonban a műszaki átadás lezárása, a hiányosságok kijavítása általában megtörténtek. A működési területre jellemző elvezető ároktípusok (nyílt, burkolt, burkolatlan, zárt) aránya tekintetében a kapott adatok nagyon nagy területi eltérést mutatnak, amelynek többek között domborzati és a talajadottságokra visszavezethető (szikkasztás), valamint vízgazdálkodási oka van. Általánosságban elmondható viszont, hogy a dombvidéki településeknél általában az árkok nagyobb részben (akár 70–80%-ot elérhet) burkoltak/zártak, míg a síkvidéki településeknél a burkolt árkok mennyisége általában nem haladja meg a 40%-ot. Jellemző még, hogy a külterületen szintén mindenhol nyílt, földmedrű árkok vannak. A pályázatban használt indikátorral (bel- és csapadék-vízvédelmi létesítmények hossza méterben) kapcsolatosan abban szintén minden véleményező egyetértett, hogy informatív, de önmagában az alábbiak miatt nem alkalmazható a beruházások nyomon követésére, eredményeinek mérésére:

- a csapadékvíz elvezető hálózat hossza méterben nem egyértelmű, mivel nem tesz különbséget a különböző típusú műszaki megoldások között és nem veszi figyelembe a párhuzamos nyomvonalvezetést;
- az elvezető hálózat hosszadataiból a kiépült rendszer hatékonysága, és a VGT célkitűzések teljesülése sem követhető nyomon;
- csapadékvíz-elvezető létesítmények hossza nem minden esetben információt ad a települések vízelvezetéssel kapcsolatos problémáinak jelentőségére, a megoldással elérhető haszon nagyságára;

- a település nagyságától is függ a szükséges beavatkozások mértéke, így az egyes települések összehasonlítása félrevezető lehet;
- a domborzati adottságoktól függően a felmerült problémákra más és más beavatkozással kell megoldást adni, amelyek költsége a műszaki kialakítás miatt nem mindig arányos a hosszadattal. (például a hossz nem indikatív mivel burkolt és burkolatlan szakaszok nincsenek elkülönítve, ugyanakkor más-más költséget jelentenek).

Az indikátorok általában a költség igazolására, elszámolására, ellenőrzésére szolgálnak, nem a megoldás hatékonyságának, eredményességének a mérésére. A fejlesztések megvalósulásának és eredményeinek jobb nyomon követése érdekében ezért a meglévőn túl a következő indikátorok bevezetését javasolták (projektet jellemző műszaki adat, amihez projekt fajlagos költség nem rendelhető), azzal az előzetes felvetéssel, miszerint a külön indikátorcsoportok kialakítására lenne szükség a dombvidéki, a síkvidéki és egyéb megoldásokra. Ezzel az eltérő műszaki kialakítások jobban követhetők lennének. Az indikátorok esetében meg kell különböztetni azt, amihez egység költség rendelhető, és meg kell különböztetni azt, ami egy műszaki adat a projekt jellemzésére. Az eddigi gyakorlat alapján az indikátorhoz mindig egy fajlagos költség tartozott, ami alapján a projekt költségelve lett:

- a beruházással érintett vízvezető rendszer vízgyűjtő területe (km²);
- a vízkezelési probléma megoldásával érintett terület nagysága a település százalékában (%);
- megépült létesítmény hány lakost védene az elöntésektől (fő);
- a beruházással megvédett
 - lakosság (fő),
 - vagyoni érték (Ft),
 - mentesített terület (km²);
- védett terület nagysága (km²);
- elvezetett/helyben tartott/elszikkasztott csapadékvíz arányok vagy burkolt/nem burkolt árkok aránya (beruházás előtt/után);
- mértékadó vízhozam (m³ s⁻¹, l s⁻¹), kiépítési vízhozam (m³ s⁻¹, l s⁻¹), visszatartott, helyben hasznosított vízmennyiség (m³);
- csapadékvíz elvezető rendszerben felújított vagy tervezett záportároló térfogata (m³);
- csatornába becsatlakozás szelvényében beépített átemelő szivattyú teljesítménye (m³s⁻¹).

A kiírásokhoz, az előkészítéshez és lebonyolításhoz kapcsolódó problémafelvetések és javaslatok az alábbiak szerint összegezhetők.

- A projekt(ek) indokoltságának/szükségességének részletesebb alátámasztása szükséges, különösen az okozott települési vízkár események bemutatása (események gyakorisága, okozott kár mértéke), valamint a meglévő rendszer rekonstrukciója esetén a problémás szakaszok bemutatása. A fejlesztési szükségletek bemutatásának legalább az alábbiakra ki kellene térnie: zárt/áteresztő burkolat, burkolat nélküli szakaszok kimutatása, a tervezett, illetve meglévő záportározók tározóképességének feltüntetése.
- A megvalósítandó megoldások esetén a pályázók (tervezőkkel) fordítsanak nagyobb figyelmet a vízminőség-védelmi szempontok ismertetésére (a kezeletlen vizek a befogadót nem csak hidraulikai szempontból terhelhetik).
- A beruházások előkészítése során kiemelt figyelmet kellene fordítani arra, hogy a pályázó önkormányzatok több éve, esetenként évtizede készült települési vízkárelhárítási tervvel rendelkeznek, így ennek felülvizsgálatára (akár pályázati források hozzárendelésével is) mindenképp szükség lenne.
- Jellemző probléma az új vagy fejlődő városrészek esetében, hogy gyakran a csapadékvíz-kezelés szempontjából kedvezőtlen, relatív mély fekvésű területek épülnek be, de a lakóingatlanok kialakításánál az egyéb közművek mellett erre kisebb hangsúlyt fektetnek. A csapadékvíz-kezelés sok esetben utólag, a keletkező problémák kiküszöbölésére szolgál. A településrendezési tervben erre fel kell hívni a figyelmet.
- Konceptcionális tervezés során néha ellentmondó célokat próbálnak megvalósítani a pályázók (például állandó vízfelület a víz helyben tartásával, tározó jellegű tavak kialakításával, de a víz szabályozott továbbvezetéséről, az esetleges előürítésről, üzemrendről, műtárgyokról már nem gondoskodnak), valamint összemosódik a revitalizációs vízpótlás a villámárvizek vizeinek összegyűjtésével.
- A pályázathoz benyújtott dokumentációk, fejlesztési koncepciók kidolgozottságukat illetően többnyire ötlet szintűek, amelyekben a helyi igények nagyobb hangsúlyt kapnak, mint a szakmai szempontok (például térségi szemlélet), ezért a pályázati kiírásban legalább elvi vízjogi engedélyes terv szintű dokumentáció kidolgozása és benyújtása lehetne a minimum követelmény. Fontos lenne az a kritérium, hogy ezeknek a pályázat kiírása előtt már rendelkezésre kellene állni, mert a pályázati kiírás időtartama ezek rendszer elkészítésére nem ad lehetőséget.
- Pályázati felhívás szerint a TVT-k részvétele két lépcsőben történik (1. előzetes TVT szakvélemény, 2. TVT vélemény). Az előzetes szakvélemény

elsődleges célja, hogy még a támogatási kérelmek benyújtása előtti időszakában véleményezze és javaslataival segítse, orientálja a támogatást igénylőket a szakmai koncepció kialakításában és tervezésében, annak érdekében, hogy például az adott térségre készült részvízgyűjtő gazdálkodási tervekhez a lehető legjobban illeszkedő, hosszú távon is fenntartható műszaki megoldások kerüljenek megvalósításra a projektek keretében. A pályázat ezen fázisában azonban a műszaki dokumentáció még nagy valószínűséggel nem áll rendelkezésre. Ez azért problémás, mert a pályázati felhívás nem adott konkrét iránymutatást, hogy milyen elvárt (minimum) követelményeket támaszthatnak a TTV-k a pályázók felé az előzetes szakvélemény kialakíthatósága érdekében a véleményezésre benyújtott műszaki dokumentációt illetően.

- A pályázati kiírásban nagy hangsúllyal szereplő területi víz visszatartás sokszor nem kivitelezhető, mert nincs minden településnek lehetősége tározó építésére.
- Dombvidéken a hordalékterhelés csökkentése érdekében – a település szempontjából – a legnagyobb problémát a külterületekről érkező, jelentős mennyiségű talajerózióból és/vagy felszíni lefolyásból származó, hordalékkal terhelt víz átvezetése jelenti. Ezekben a területeken hosszútávon megoldást jelenthet (egyre több önkormányzat ismeri fel) a külvízgyűjtőről érkező vizek belterületről övárokkal történő kizárása.
- A külterületi lefolyás csökkentésének megvalósítását (például lejtésirányra merőleges szántás és területhasználat módosítása, a beszivárgás növelése) az önkormányzatok önállóan nem vállalhatják fel, ezt a kérdést a teljes vízgyűjtőre ki kell terjeszteni a döntéshozóknak. Fontos lenne a mezőgazdasági területek vízrendezésének, a lefolyás csökkentés szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatra történő áttérésnek a támogatása. Ennek eszköze lehet, ha a vízrendezési pályázatokkal egyidejűleg olyan agrárpályázatokat is kiírnak, amelyek lehetővé teszik egy-egy település számára a külterület-belterület vízrendszerének koordinált megoldását.
- A szemléletformálás következő lépcsője az ingatlanon belüli csapadékvíz gyűjtésének (eszközök, kialakítás) támogatása lehet, lakossági pályázatokkal.
- Bevonandó szakértők körének bővítése. Annak ellenére, hogy a tárgyi kiírás belterületi csapadékvíz-elvezetési infrastruktúra kiépítését célozza, javasoljuk a projekt kiírások előkészítésénél a szakmai szempontok meghatározásába a települési vízgazdálkodásban, csapadékvíz-gazdálkodásban, vízgyűjtő-gazdálkodásban árvizes szakértők bevonását is a szakmai előírások, feltételek kibővítése okán (töltéskeresztezésre vonatkozó előírások, MÁSZ megadása, befogadóba történő bevezetés előírása).

Összefoglalás

Az Országgyűlés által jóváhagyott költségvetési törvényben jelenleg nincs kifejezett és célzott költségvetési tétel a településeken történő csapadékvíz-elvezetés, de leginkább a valós és tényleges csapadékvíz-gazdálkodás, fejlesztés megvalósítására. Az önkormányzati törvény nem nevesíti külön a csapadékvíz elvezetésre fordítható forrásokat. A helyi önkormányzat vezetése dönti el, hogy a rendelkezésre álló keretből mennyit fordít a csapadékvíz-gazdálkodásra, illetve a károk megelőzésére, és nem pedig egy utánkövető rendszerben a károk helyreállítására fókuszálnak a vis maior keret terhére. Kormányzati döntéstől függően lehetőség van célzott pénzügyi támogatással elősegíteni a csapadékvíz-gazdálkodási fejlesztéseket, ez azonban csak eseti beruházást tesz lehetővé, a folyamatosan, évről-évre tervezhető csapadékvíz-gazdálkodást nem. A Települési Operatív Programon (TOP) belül lehetett pályázatot benyújtani a csapadékvíz elvezető rendszer fejlesztésére. Tekintettel a fokozott igényre és szükségletre, egyrészt célszerű lenne a TOP-on belül kiemelten kezelni az erre fordítható forrásokat, másrészt e célból jelentősen megnövelni a keretet. Mérlegelve az állam érdekeltségét abban, hogy a kezelésébe lévő víztestekbe (felszíni, felszín alatti vizekbe) megfelelő minőségű és kezelhető mennyiségű víz érkezzon a tulajdonosoktól, illetve az önkormányzatoktól, nem elég szabályozni, ösztönözni (finanszírozni) is kell a települési csapadékvíz-gazdálkodást. A vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Vgtv.) korábban is tartalmazta, azonban 2016. július 16-tól hatályos módosításában egyértelmű feladatává tette a települési önkormányzatok részére a települések belterületén a csapadékvízzel történő gazdálkodást. A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó helyi önkormányzati feladatként határozza meg a helyi vízgazdálkodást, vízkárelhárítást. Az Mötv.-ben foglaltak alapján az önkormányzatok részére kötelező feladatot csak törvény állapíthat meg. A jogszabály a hatáskör telepítésével egyidejűleg meghatározza a feladat- és hatáskör ellátáshoz szükséges minimális szakmai, személyi, tárgyi és gazdasági feltételeket. Az Alaptörvény 34. cikk (1) bekezdése egyértelmű követelményként írja elő, hogy helyi önkormányzat részére kötelező feladat- és hatáskört kizárólag törvény állapíthat meg. Ugyancsak e cikk rendelkezik a hatáskör-telepítés másik fontos követelményéről, nevezetesen arról, hogy a helyi önkormányzat kötelező feladat- és hatásköreinek ellátásához, azokkal arányban álló költségvetési, illetve más vagyoni támogatásra jogosult. A források biztosítása kizárólag központi költségvetési keretből nem lehetséges. Jelenleg adó formájában keletkező forrásfelhasználással vagy EU pályázati lehetőségekből történik a

finanszírozás. Hazánkban a helyi vízkár kitéttég elkerülése dominál, vagyis a kár elkerülése a cél és kevésbé a közvetlen megtakarítás. Pénzügyi megtakarítást az ivóvizet kiváltó csapadékvíz felhasználás jelenthet. Az alkalmazható finanszírozási formák a nemzetközi gyakorlatban rendkívül eltérőek. Magyarországnak ki kell dolgozni a sajátosságainak megfelelő optimális finanszírozási rendszert, amelynek része a támogatási rendszer felülvizsgálata és átalakítása. A települési önkormányzatok teljesen tisztában vannak a klímaváltozásnak a környezetünkre gyakorolt leginkább negatív hatásaival, pontosan ismerik a jelenségeket és keresik a beavatkozások lehetőségeit a káros hatások mérséklésére. A hosszú távú várostervezésnek – amelynek részét kell képezze a csapadékvizek kérdésének megoldása is – sok szempontot kell figyelembe vennie, éppen a városlakók érdekében (Gayer, 2019). A klímaváltozás hatása nem csupán a növekvő intenzitás. Ennek egyik súlyponti stratégiai kérdése a csapadékvíz-gazdálkodás feladatainak megoldása is, amelyben a Belügyminisztérium kiemelt szakpolitikai feladatot lát el, illetve koordináló szerepet is betölt az érintett tárcák között. Jelenleg folyamatban van a települési vízgazdálkodási, csapadékvíz-gazdálkodási korszerűsítés szakmai kidolgozása, összehangolása, ami várhatóan az elkövetkező években fog megjelenni. Nem bagatellizálható el a csapadékvíz-gazdálkodás gazdasági aspektusa sem. Abban az esetben, ha a fentebb jelzett fejlesztések megvalósulnak, az pozitívan hat az államháztartásra, annak kiadási oldalát csökkenti, bevételi oldalát növeli. A vízügyi ágazat kondíciói tovább nőhetnek és nem utolsó sorban felmerül a jelzett téma tovább kutatásának igénye.

Felhasznált irodalom

- Buzás K. (2015.): *Víz a városban: Alkalmazkodás a klímaváltozáshoz*. Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
- Bíró T. (2018.): *Országos Települési Csapadékvíz-gazdálkodási Konferencia tanulmányai*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó
- Gayer J. (2019): *Gondolatok a települési csapadékvízről*. Magyar Hidrológiai Közlöny, 3.
- Tóth L. – Balatonyi L. (2019): *A vízügyi ágazat helye, szerepe az államháztartás rendszerében*. Belügyi Szemle, 4, 5–17. DOI: 10.38146/BSZ.2019.4.1

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Válogatás a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program támogatott projekteiből*.
<https://palyazat.gov.hu/download.php?objectId=1082679>